

INCĂ UN TOPONIMIC PRIVIND BĂTĂLIA DE LA GURUSLĂU

Inaugurarea noului monument în amintirea lui Mihai Viteazul din localitatea istorică Guruslău, de pe Valea Zălăului, în toamna anului 1976, a consacrat totodată și cunoscutul toponimic, dat de popor: „Dealul lui Mihai“ (cota 269), pe care s-a ridicat monumentul. Această denumire, păstrată de populația locală de-a lungul veacurilor, este confirmată și de istoriografie¹.

În același sat mai este un toponimic legat de bătălie, mai precis de unele evenimente întâmplătoare a doua zi — 4 august 1601 — după strălucita victorie raportată de Mihai Vodă în colaborare cu „domnul Basta“, cum avea obiceiul să-l menționeze Mihai în scrisorile sale.

Acest al doilea toponimic, păstrat pînă azi, se numește „Hatvanfa“, care în traducere înseamnă „Șasezeci de copaci“, sau „Șasezeci de lemne“, avînd și înțelesul a unor stâlpi de lemn împlinați în pămînt. O parte din el se numește „Pe coastă“. Considerînd că e deal golaș, cum era și pe vremea bătăliei — așa e reprezentat pe cea mai cunoscută și mai bună stampă contemporană din Dresda — trebuie să acceptăm ultima variantă. El este situat înspre Hereclean, (cota 284), unde a fost așezată tabăra vrășmașilor lui Mihai, cuprinzînd pe moldovenii lui Ieremia Movilă alături de turci și tătari, apoi pe nemeșii ardeleni răsculați la Mirislău de Ștefan Csáky și conduși, acum, împreună cu Sigismund Báthory, feudașul de la Șimleu, ales, pe furiș, a treia oară ca principe al Ardealului. Acest nestatornic S. Báthory din aliat ce fusese cu șase ani în urmă al lui Mihai, de astă dată devenise omul turcilor și dușman neînduplecat al Voievodului unificator.

Documente nu există în legătură cu acest toponimic. Cum însă unele explicații și interpretări încep a găsi o oarecare răspîndire, se ivește necesitatea de a le supune unei examinări, spre a evidenția ce pare plauzibil și a elimina părerile producătoare de nedumeriri sau chiar erori.

Petri Mór, care în satul său natal, Sărăuad, fusese Petricaș, în monumntala sa monografie a județului Sălaj, scrisă în limba maghiară la începutul acestui secol, face următoarea însemnare cu privire la acest topo-

¹ Grațian C. Mărcuș, *Date noi cu privire la unele evenimente din ultimele zile ale domniei lui Mihai Viteazul* în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, vol. XIV, 1971, p. 47.

nimic: „În partea de hotar numită Hatvanfa, care tocmai de aici și-a căpătat denumirea, a ridicat 60 de spînzurători”².

Se pune fireasca întrebare: cui îi atribuie menționatul autor ridicarea spînzurătorilor? El se referă exclusiv la Basta³, care a poruncit să fie spînzurat de picioare fostul său subofițer cu numele Stepán István, pe care îl trimisese de la Satu-Mare, să plătească la Oradea solda ostașilor, iar acesta fugise cu bani cu tot în tabăra adversă, la Sigismund Báthory. În bătălia de la Guruslău însă a căzut prizonier în mâinile lui Basta, care a dispus executarea lui⁴.

Dar cine au fost ceilalți spînzurați? Tot M. Petri lasă să se înțeleagă că „au fost duși la spînzurători cei mai de seamă maghiari din partea locului”⁵. Să analizăm această afirmație cu aspect de insinuare.

Despre o „judecată” a prizonierilor de război — în ziua următoare bătăliei, amintește, în treacăt, și istoricul Alexandru Lapedatu, fără a insista însă asupra întîmplării⁶.

Dar, oare, cîți erau prizonieri? Mulți? Puțini? Căci încleștarea celor două armate însemna angajarea în luptă a peste 50 de mii de ostași... La această întrebare Petri răspunde astfel: „... foarte mulți au căzut prizonieri”⁷. Această presupunere a fost preluată și de unii istorici români.

Se pare însă că adevărul este altul. În evul mediu, pe vremea ostașilor mercenari angajați, după cum se știe: pe leafă și dobîndă, aceștia nu aveau interes a lua prizonieri ca în epoca sclavagistă. Mercenarii preferau să ucidă și să-i jefuiască pe cei căzuți.

De aceea par mai aproape de realitate cifrele contemporane bătăliei consemnate de Th. Maurer, care într-o broșură — *Noutăți și raport de țîrg*“, tipărită la Frankfurt, indică pierderile lui Báthory, susținînd: „11.000 ostași uciși... 160 prizonieri“, urmînd enumerarea amănunțită a armelor și materialelor capturate⁸. Decalajul între aceste două cifre arată elocvent procedeul menționat al mercenarilor. Deci înclinăm a nu accepta că s-ar fi luat o mare mulțime de prizonieri, în bătălia de la Guruslău, ceea ce e neverosimil, ci credem că cifra de 160 de prizonieri este aproape de adevăr, mai ales că această cifră este indicată și în alte broșuri-ziare ale timpului cu o minimă diferență.

Nu va fi fără interes, considerînd prea puținele referințe, să examinăm, în prealabil, și cum se oglindește această întîmplare într-un roman

² Petri Mór, *Szilágy vármegye monographiája*, Zaláu, 1901, I., p. 258.

³ Gyulaffi Lestár, *Történelmi maradványai*, Monumenta Hungariae Historica XXXIII, p. 27.

⁴ Petri Mór, *idem*, p. 258.

⁵ *Idem*, p. 259.

⁶ Al. Lapedatu, *Din zilele de cădere ale lui Mihai Vodă Viteazul*, București, 1908, p. 31.

⁷ Petri Mór, *idem*, I., p. 256.

⁸ Ion Ionașcu, Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul*, Editura Militară, 1975, p. 140.

istoric de mari proporții⁹. Autorul îl imaginează pe Mihai, la sfârșitul bătăliei, înfiorat în fața hoiturilor unor ostași din garda lui Sigismund în apropierea cortului acestuia, recunoscînd și uniformele pajilor și scutierilor, feciorii marilor nemeși spînzurați de picioare. Se poate observa cu ușurință că autorul a rămas — din scriptele vremii — cu viziunea oamenilor spînzurați cu capul în jos, în rest însă este o ficțiune neinspirată ce nici nu se apropie măcar de semnificația plauzibilă a toponimicului pe care încercăm să-l supunem unei analize.

Și acum o întrebare: au fost oare toți acești 160 de prizonieri executați? Și cine au fost sau puteau să fie cei căzuți prizonieri?

Acceptînd cifra prizonierilor la 160, se poate constata că toponimicul se referă numai la un număr de 60 de inși executați. Aceasta presupune, pe drept cuvînt, că în prealabil s-a făcut o selecționare, severă și obiectivă, a celor căzuți prizonieri și numai cei găsiți în vină mare au fost condamnați, pe loc, la pierderea vieții. Vina unuia se știe precis: trădare prin dezertare la inamic cu solda ostașilor. A celorlalți? vom vedea. Iar în ce privește restul de 100, nu știm ce soartă vor fi avut, dar — în opoziție cu cei judecați — li se va fi lăsat viața și tratați ca prizonieri de război.

Selecționarea prizonierilor cine era s-o facă? Desigur, numai învingătorii: Mihai și Basta. Cîți va fi judecat unul, cîți celălalt? Nu vom ști niciodată. Dar motivele condamnărilor par a ieși la iveală din circumstanțele evenimentelor din anul precedent, înainte și după bătălia de la Mirislău.

Repetăm, Basta este atestat de cronicar cu judecata dezertorului, despre care s-a făcut amintire. Va fi capturat oare și alți dezertori, mai puțin faimoși, ca și cel consemnat? Nu este exclus, căci trecerile la partea adversă nu erau rare. Va fi avut apoi Basta răfuieli probabile și cu unii nemeși ardeleni? Tot ce se poate, pentru că deși la Mirislău Basta a ținut partea nemeșilor răsculați împotriva lui Mihai, drept recunoștință aceeași nemeși răsculați, peste puțină vreme l-au făcut pe Basta captivul lor și în cele din urmă fără prea multe menajamente l-au scos din Transilvania, jîgnindu-l profund. N-ar fi fost oare posibil ca unii din aceștia să fi apărut înaintea lui Basta după bătălie în postură de prizonieri cu toate culpele pe care trecutul prea apropiat nu le șterse încă din amintire?

Deși Mihai nu este vizat direct cu nici o condamnare poruncită de el personal, apreciînd însă după textul scrisorilor lui Mihai, datele din Zălau, la 5 august 1601 și adresate reprezentanților din Praga ai unor state din coaliția europeană împotriva turcilor, Spania și Vaticanul, se poate afla că Mihai relatează: „partea cea mai mare a sperjurilor transilvăneni a pierit împreună cu turcii și tătarii¹⁰.

⁹ Radu Theodoru, *Vulturul*, Editura Militară, București, 1974, IV, p. 452.

¹⁰ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancaș*, București, 1940, p. 190.

Cine sînt în primul rînd acești „sperjuri“, precizați ca fiind „transilvăneni“? Desigur Mihai îi vizează pe acei curteni de la scaunul său de domnie de la Alba Iulia, care după intrarea sa triumfală au prestat jurămînt solemn de credință lui, ca domn al Ardealului unit cu Țara Românească, iar la Guruslău au crezut că își fac mai bine interesele, călcîndu-și jurămîntul și să lupte cu armele, fâțiș, împotriva lui Mihai. Mulți din acești „sperjuri“ își vor fi pierdut viața pe cîmpul de luptă. S-ar putea că o seamă din ei să fi ajuns în lotul prizonierilor, unde la selecționare să fi fost recunoscuți de Vodă și atunci, pe dreptate, să fi pierit și ei ca vinovați ce erau. Și astfel osînda i-a ajuns deopotrivă pe dezertori și delapidatori, ca și pe sperjuri și trădători, fiind laolaltă vreo șasezeci, iar hoiturile lor vor fi rămas pe spînzurători ca să fie de învățătură celor care și-ar alege asemenea căi. Și așa i-a rămas locului nume pînă astăzi.

Spre a ne, convinge cum erau tratați prizonierii de către alții și în alte împrejurări, e bine să amintim că în nenorocoasa bătălie de la Mirislău un număr de 2000 de secui archebuzieri, care făceau parte din armata lui Mihai, datorită unei întîmplări deosebite, au căzut cu toții prizonieri. Bălcescu scrie: „Basta... le dăruie viață și libertate, gîndind să-i cîștige de partea sa“¹¹. Ștefan Csáky însă, magnatul feudal de frunte al nemeșilor răsculați, era de altă părere și noaptea următoare, contrar asigurărilor date, cu oastea sa nemeșească năvăli în mijlocul secuilor și cu vicleană și aspră cruzime, cu iuțeală și fără preget, îi înjunghia și îi ucidea... (producînd) moartea a două mii secui, toți oameni aleși și floarea nației lor“, — conchide Bălcescu, citînd și cuvintele de indignare ale istoricului contemporan Ciro Spontoni¹².

Este limpede deci că la Guruslău nu a avut loc o masacrare de prizonieri, ci o judecată a unui număr mai restrîns de vinovați pentru fapte grele săvîrșite. Numai acest aspect rămîne ca posibil înțeles al toponimicului care ne amintește, și azi, de unele consecințe, întîmplute a doua zi după bătălie pe locul istoric de la Guruslău. Iar Mihai rămîne în conștiința poporului: viteaz în luptă, drept la judecată și de o largă generozitate față de popor, aici față de locuitorii din Zălau, ferind orașul de foc și pe locuitori de sabie. Calități morale de dimensiuni epocale pentru care memoria sa rămîne de-a pururi neștearsă în amintirea poporului nostru.

GRAȚIAN C. MĂRCUȘ

¹¹ N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, Editura tîneretului, 1967, II., p. 227.

¹² Idem, p. 228.

UN NOUVEAU TOPONIMIQUE A PROPOS DE LA BATAILLE DE GURUSLĂU**(RÉSUMÉ)**

Sur la colline du lieu historique où a eu lieu la bataille gagnée par le prince Michel le Brave à Guruslău, où il a installé son tente de commandant des armées unies, s'élève aujourd'hui un majestueux monument. Depuis ce temps là, jusqu'à aujourd'hui cette colline est nommée par le peuple: la Colline de Michel.

Sur la face opposée de la colline, près de Hereclean on garde un toponymique „Hatvanfa“ ce qui peut aussi signifier „les 60 gibets“.

Le premier condamné est connu: un sous officier de Basta. Envoyé de Satu-Mare pour payer la solde aux militaires d'Oradea il s'est enfui avec l'argent dans le camp adverse. Mais il été fait prisonnier et Basta l'a condamné à être pendu.

Les autres, sélectionnés du nombre total de 160 prisonniers pourraient être aussi des déserteurs, des traîtres et surtout des parjures, c'est-à-dire des anciens dignitaires de Michel de la ville d'Alba-Iulia, qui manquant à leur serment de fidélité, ont levé les armes contre Michel, ce qu'on ne pourrait pas leur pardonner.